

ΕΣΤΙΑ

ΕΚΔΙΟΤΑΙ ΚΑΤΑ ΚΥΡΙΑΚΗΝ

Τόμος Τέταρτος

Συνδρομή ἰτησία: Ἐν Ἑλλάδι φρ. 10, ἐν τῇ ἀλλοδαπῇ φρ. 20.—Αἱ συνδρομαὶ ἄρχονται ἀπὸ 1 Ἰανουαρίου ἐκάστου ἔτους καὶ εἶνε ἰτησίαι.—Γραφεῖον τῆς Διευθύνσεως: Ὁδὸς Σταδίου, 6.

18 Δεκεμβρίου 1877

Τῆ 31 Δεκεμβρίου 1877 λήγει τὸ δευτέρον ἔτος τῆς Ἑστίας. Ὅσοι τῶν κυρίων συνδρομητῶν ἐπιθυμοῦσι νὰ ἐξακολουθήσωσι λαμβάνοντες τὴν Ἑστίαν καὶ κατὰ τὸ τρίτον ἔτος, παρακαλοῦνται ν' ἀποστείλωσιν ἐγκαίρως πρὸς τὴν διευθύνσιν αὐτῆς τὸ τίμημα τῆς συνδρομῆς, ὅπως μὴ ἐπιβῆθῃ διακοπὴ τῆς ἀποστολῆς τοῦ φύλλου.

ΠΕΡΙ ΚΑΘΑΡΙΟΤΗΤΟΣ

Δικκεκριμένους ἄγγλος ἔλεγεν, ὅτι πρωτίστη τῶν μικρῶν ἀρετῶν εἶναι ἡ καθαρὴότης. Ἡμεῖς ὁμως διαστᾶζομεν νὰ κατατάξωμεν αὐτὴν μετὰ τῶν μικρῶν ἀρετῶν ἢ μάλλον δὲν διαστᾶζομεν ν' ἀναβιάσωμεν τὴν καθαρὴότητα εἰς τὴν τάξιν τῶν καλλίστων ἀρετῶν τοῦ ἀνθρώπου. Ἡ καθαρὴότης συνδυάζεται μετὰ δικήρων ἄλλων ἀρίστων ιδιοτήτων, ἰδίως δὲ μετὰ τῆς εὐκοσμίας ἐν γένει καὶ τῆς τάξεως. Ὁ αἰδίδιμος τῆς Ἑλλάδος Κυβερνήτης Καποδίστριας διεκρίνετο δι' ἄκρας καθαρὴότητος καὶ ἐπιμελείας τοῦ τε σώματος καὶ τῆς ἐνδυμασίας αὐτοῦ, καὶ δι' ἄκρας εἰς τὰ περὶ αὐτὸν πράγματα τάξεως. Ἐβουεῖθιζε δὲ νὰ λέγῃ, ὅτι ἐκ τῆς καθαρὴότητος τοῦ ἀτόμου καὶ ἐκ τῆς τάξεως τοῦ οἰκήματος διαγίνεσκει πολλὰ τὸν χαρακτῆρα, τὴν ἀνατροφὴν καὶ τὰς ιδιότητάς τῶν ἀνθρώπων. Ἡ κοινωνικὴ αὕτη ἔννοια τῆς καθαρὴότητος ἔχει εἰδικωτέραν οικονομικὴν ἔποψιν ἀξίαν παντὸς λόγου, διότι ἀποτείνεται εἰς τὴν πνευματικὴν καὶ σωματικὴν εὐρωστίαν τῶν ἀνθρώπων, οὕτω δὲ ἐπηρεάζει ἐπ' ἀγαθῇ τὴν παραγωγικὴν ἐργασίαν καὶ ἐπομένως τὸν πλοῦτον τοῦ ἀτόμου καὶ τῆς πολιτείας.

Καὶ παρὰ τῶν ἀρχαίων καὶ παρὰ τῶν νεωτέρων ἡ καθαρὴότης ἐθεωρήθη ὡς ὅρος πρώτιστος καὶ ἀπαραίτητος τῆς υγείας, ὡς κανὼν οὐσιωδέστατος τῆς δημοσίας καὶ τῆς ἀτομικῆς υγείανῆς. Ἡ υγιεινὴ ἐπιστήμη παραγγέλλει ἄκραν καθαρὴότητα εἰς τὰς πόλεις, ἐντὸς τῶν στρατώνων, ἐντὸς τῶν νοσοκομείων, ἐπὶ τῶν πλοίων, ἐπὶ τῶν σωμάτων καὶ τῶν ἐνδυμάτων παντὸς ἀτόμου, διότι ἡ ἀκαθαρσία εἴτε ἐπὶ τοῦ σώματος τοῦ ἀνθρώπου ὑπάρχει, εἴτε περὶ αὐτοῦ, γενεᾷ ἀφεύκτως τὴν ἀσθένειαν ὑπὸ μυρίας εἰδεχθεῖς καὶ ἐπικινδύνους μορφάς. Ἐκαστον τῶν θεμάτων τούτων δύναται ν' ἀποτελέσῃ ἰδικιτέραν μελέτην. Μεταξὺ ὅλων σκοπῶν ἥδη ἔχομεν τὴν καθαρὴότητα τῶν σωμάτων διὰ τοῦ μέσου καλῶς ὀργανωμένου συστήματος λου-

τρῶν. Κατὰ τοῦτο ἡ βάσις τῆς καθαρὴότητος εἶναι τὸ ὕδωρ. Ὀνομαστὸς δὲ συγγραφεὺς ἐκ τῶν συγχρόνων λέγει, ὅτι δύναται τις νὰ κρίνῃ περὶ τοῦ βαθμοῦ τοῦ πολιτισμοῦ τῶν ἔθνων ἐκ τῆς ποσότητος τοῦ ὕδατος, τὸ ὁποῖον καταναλίσκουσιν. Ἡ πρότασις αὕτη μετέχει ἀληθείας. Παρατηροῦμεν τῷ ὄντι, ὅτι ἀπὸ τῶν ἀρχαιοτάτων χρόνων μέχρι τῶν ἡμερῶν ἡμῶν, τὰ βαλανεῖα εἰσὶν ἐν μεγίστῃ χρήσει ἐν ταῖς πεπολιτισμέναις κοινωνίαις.

Ἡ χρῆσις τῶν λουτρῶν ἀνάγεται εἰς τὰ ἀρχαῖα ἀνατολικά ἔθνη, ἀπ' ὧν μετέβη εἰς τοὺς Ἕλληνας, κατόπιν δὲ εἰς τοὺς Ῥωμαίους. Ὁ Βιτρούβιος περιέγραψε λεπτομερῶς τὰ βαλανεῖα τῶν ἡμετέρων προγόνων, τὰ ὁποῖα, συνδυαζόμενα μετὰ τῶν γυμνασίων, ἀπετέλουν ἰδρύματα ἀξιόλογα πρὸς ἀνάπτυξιν καὶ διατήρησιν τῆς υγείας καὶ τῆς εὐρωστίας τῶν πολιτῶν. Οἱ ἀρχαῖοι Ἕλληνες εἶχον δημόσια βαλανεῖα, καὶ βαλανεῖα ἰδιωτικὰ ἐν τοῖς μεγάροις τῶν πλουσίων καὶ τῶν μεγιστάνων. Καὶ ἐπ' αὐτῶν δὲ τῶν πλοίων ὑπῆρχον συχνάκις παρ' Ἕλλησι λουτήρες. Ἡ ἄκρα τῶν ἀρχαίων Ἑλλήνων καθαρὴότης ἀνάγεται εἰς αὐτοὺς τοὺς ἀρχαιοτάτους χρόνους τοῦ ἑλληνικοῦ πολιτισμοῦ, ὡς παρατηροῦμεν παρ' Ὀμήρῳ. Τὸν Τηλέμαχον ἐλθόντα εἰς Πύλον, λούει ἡ Πολυκάστη θυγάτηρ τοῦ Νέστορος, χρίει αὐτὸν μὲ ἔλαιον καὶ τὸν περιβάλλει σινδῶνα καὶ ἔπειτα χιτῶνα. Ἐξερχόμενος δὲ τῆς ἀσπυρίθου (λουτήρος) ὁ Τηλέμαχος ὁμοιάζει τοὺς ἀθανάτους, λέγει ὁ ποιητῆς, διότι οἱ ἀρχαῖοι ὀρθῶς ἐπίστευον ὅτι ἡ καθαρὴότης καθωρρίζει. Ἐν Κερκύρα ἡ βασιλοῦσα Ναυσικία διατάττει τὰς δούλας τῆς νὰ λούσωσι τὸν Ὀδυσσεᾶ ἐν τῷ ποταμῷ εἰς μέρος προφυλαγμένον ἀπὸ τοῦ ἀνέμου. Αὐταὶ ὀδηγοῦσι τὸν Ὀδυσσεᾶ εἰς μέρος ὑψηλὸν καὶ παραθέτουσιν αὐτῷ σινδῶνα καὶ χιτῶνα, τῷ δίδουσι δὲ χρυσῆν φιάλην πλήρη ἐλαίου καὶ τὸν προτρέπουσι νὰ λουσθῇ ἐν τῷ ποταμῷ, ὅπερ ἐποίησεν ἀφοῦ προηγουμένως κατὰ παράκλησιν τοῦ ἀπεμακρύνθησαν αἱ κόραι. Εἰς τὰς ἀνωτέρας μάλιστα τάξεις παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι τὸ λουτρὸν ἐγένετο μετὰ πολλῆς ἐπιμελείας καθ' ἐκάστην ἡμέραν. Τὰ ἑλληνικὰ ἔθνη καὶ ἔθιμα ἠκολούθησαν, μετ' ἁσιατικῆς ὁμως πολυτελείας, καὶ οἱ διάδοχοι τοῦ μεγάλου Ἀλεξάνδρου. Τὰ λουτρὰ ἀπετέλουν τὸ

κυριώτερον μέρος τοῦ κόσμου τῆς βσιλίσσης Κλεοπάτρας. Πρὶν ἢ δὲ αὐτοκτονήσῃ διέταξε νὰ τῇ ἐτοιμασθῇ λουτρὸν, ἀφοῦ δὲ ἐλούσθη κατεκλίθη καὶ ἐγευματίσεν.

Παρὰ τοῖς Ῥωμαίοις τὰ θαλανεῖα ἔλαβον ἔτι μεγαλειτέραν ἀνάπτυξιν καὶ τελειοποίησιν. Τὸ πρῶτον παρ' αὐτοῖς ἀξιοσημεῖωτον θαλανεῖον ἀνηγέρθη ὑπὸ τοῦ Μαικίνα ἐπὶ τῶν χρόνων τοῦ Αὐγούστου, καθ' οὗς ὁ ἀριθμὸς τῶν θαλανεῖων τῆς Ῥώμης (περιεχοῦσης ἑκατομμύριον περίπου κατοίκων) ἔφθασε τὰ ὀκτακόσια, μεταξὺ τῶν ὀπίστων μόνος ὁ Ἀγρίππας ἀνήγειρον ἑκατὸν ἐβδομήκοντα. Κατόπιν ὁ Νέρων, ὁ Τίτος Φλάβιος Οὐεσπασιανὸς, ὁ Δομιτιανὸς, καὶ σχεδὸν πάντες οἱ αὐτοκράτορες ἀνήγειραν ἐν Ῥώμῃ παντὸς εἴδους θαλανεῖα, μεταχειριζόμενοι εἰς τὰς λαμπρὰς ταύτας οἰκοδομὰς τὰ πολυτιμώτατα τῶν μαρμάρων καὶ ἐφκροζόμενοι εἰς αὐτὰς τοὺς κανόνας τῆς καλλίστης ἀρχιτεκτονικῆς. Εἰς οὐδὲν ἔθνος, οὔτε ἀρχαῖον οὔτε νεώτερον, τὰ θαλανεῖα ἔλαβον τοιαύτην ἀνάπτυξιν ὅσην ἐπὶ Ῥωμαίων. Παρ' αὐτοῖς τὸ εὐεργέτημα τοῦ λουτροῦ ἦτο γενικόν, διότι ὑπῆρχον πολλὰ θαλανεῖα, ἐν οἷς ἦσαν δεκτοὶ οἱ βουλόμενοι νὰ λουσθῶσι δωρεάν ἢ σχεδὸν δωρεάν. Οἱ πένητες λόγου χάριν ἠδύνατο νὰ λουσθῶσιν ἢ ἄνευ πληρωμῆς ἢ ἐπὶ ἀσημάντω, ἀντιστοιχοῦση πρὸς δύο λεπτὰ τοῦ ἡμετέρου νομίσματος. Οἱ αὐτοκράτορες ἀνήγειραν πολλὰ τοιαῦτα θαλανεῖα, ὅπως δι' αὐτῶν ἀποκτήσῃσι τὴν εὐνοίαν τοῦ λαοῦ. Ἐὰν ταῦτα δὲν ἦσαν θεαίως ἐκ τῶν πολυτελεστάτων, ἐπῆρκον ὅμως εἰς τὰς ἀνάγκας τῶν πτωχῶν τῆς κοινωνίας τάξεων. Καθ' ὅσον δ' ἀφορᾷ τὴν πολυτέλειαν τῶν θαλανεῖων τῶν ἀνωτέρων τάξεων ἐν Ῥώμῃ καὶ ἰδίως ἐν τοῖς μεγάρους τῶν μεγιστάνων καὶ τῶν αὐτοκρατόρων, ἢ λαμπρότης αὐτῶν ἦτον ἀμύθητος, ἐὰν κρίνωμεν ἐκ τῶν περισθεθέντων λειψάνων τῶν θερμῶν τοῦ Νέρονος, τοῦ Διοκλητιανοῦ, τοῦ Τίτου, τοῦ Καρακάλλα. Τὰ Ῥωμαϊκὰ θαλανεῖα περιεῖχον δεξαμενάς καὶ λουτήρας διὰ τὰς ψυχρολουσίας καὶ τὴν κολυμβητικὴν αἰθούσας διὰ τὰ θερμὰ λουτρά, αἰθούσας διὰ τὰ δι' ἀτμοῦ λουτρά, αὐλάς, στοάς, βιβλιοθήκας κτλ. πρὸς τέρψιν τῶν λουομένων, τοὺς ὁποίους ὑπῆρξον πολυάριθμον προσωπικὸν δούλων εἰδικῶς ἐξησκημένων. Ἐπισκεφθέντες τὸ καταπληκτικὸν διὰ τὴν ἔκτασιν καὶ διὰ τὰ ἐν αὐτῇ κειμήλια παλάτιον τοῦ Βατικανοῦ, ἐθαυμάσαμεν ἐν τισι τῶν αἰθουσῶν αὐτοῦ στρογγύλας μονολίθους κολυμβήθρας ἐκ πορφυρίτου, ἐχούσας διάμετρον 15-20 μέτρων. Ἐπὶ μακρὸν χρόνον, λέγει ὁ Πλίνιος, τοιαύτην παρήγαγε τοῖς Ῥωμαίοις ὠφέλειαν ἢ χρῆσις τῶν λουτρῶν, ὥστε ἐπὶ ἑξακόσια ἔτη δὲν ἐγνώρισαν οὗτοι ἄλλην ἢ τὰ λουτρά ἱατρικὴν θεραπείαν. Οἱ Ῥωμαῖοι εἰσῆγαγον τὰ θαλανεῖα εἰς ὅλας αὐτῶν τὰς κτήσεις. Ταῦτα

παρέλαβον κατόπιν οἱ Βυζαντινοὶ, οἱ Ἄραβες κατακτητῆται τῆς Συρίας, τῆς Αἰγύπτου, τῆς βασιλείας Ἀφρικῆς καὶ τῆς Ἰσπανίας, τελευταῖον δὲ οἱ Τοῦρκοι, οἵτινες ἐμυμήθησαν τὰ θαλανεῖα τῶν Βυζαντινῶν. Ἐννοεῖται δὲ, ὅτι αἱ ἀλλεπάλληλοι αὐταὶ μιμήσεις ἐγένοντο πάντοτε κατώτεραι καὶ ἀτελέστεραι τῶν λαμπρῶν πρωτοτύπων. Παρὰ τοῖς ἀρχαίοις Ἕλλησι καὶ Ῥωμαίοις καὶ παρὰ τοῖς Βυζαντινοῖς ὑπῆρχον θαλανεῖα ἰδιαίτερα διὰ τὸ γυναικεῖον φύλον. Τοῦ κανόνος τούτου ἐγένοντο τινες ἐξαιρέσεις παρὰ Ῥωμαίοις ἐπὶ τῶν αὐτοκρατόρων.

Ἐν τῇ Ἑλλάδι ἢ ἐν γένει καθαριότης δὲν εἶναι ἀρκούντως ἀνεπτυγμένη εἰς τὰς ἐξεις τοῦ λαοῦ καὶ αὐτῶν ἔτι τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων. Μόλις δύο ἢ τρία δημόσια θαλανεῖα ὑπάρχουσιν ἐν Ἀθήναις, καὶ ταῦτα λίαν ἀτελῆ. Ἀμφιβάλλομεν δὲ ἂν ἰσάριθμα ὑπάρχουσιν ἐν ὅλῃ τῇ λοιπῇ Ἑλλάδι. Εὐθύς ἀμέσως παρίσταται τὸ ζήτημα τῆς εὐθηνίας τῆς χρήσεως τῶν λουτρῶν. Ὅπου δὲν ὑπάρχει θαλανεῖον εἰς ὃ νὰ παρέχεται λουτρὸν ἀντὶ πληρωμῆς μετρίας, ἐκεῖ οἱ πολλοὶ τῶν ἀνθρώπων στεροῦνται τῶν ἀγαθῶν τῆς καθαριότητος ἀποτελεσμάτων, διότι τὰ κατ' οἶκον λουτρά ἀπαιτοῦσι μέσα πολλὰ καὶ ἐπομένως δὲν δύνανται νὰ πραγματοποιηθῶσιν εἰμὴ εἰς ὀπωσοῦν εὐπόρους οἰκογενείας. Βέβαιον ὅμως φαίνεται ἡμῖν, ὅτι ἐὰν ἢ ἀνάγκη τῶν λουτρῶν ἦτον ἐν Ἑλλάδι μάλλον ἐπαισθητὴ παρὰ τοῖς πολλοῖς, ταχέως ἤθελον συστηθῆν ἐν τῷ τόπῳ τὰ ἀναπόρροια εἰς τὴν πειρετέρω ὑγιεινὴν ἀποκατάστασιν αὐτοῦ θαλανεῖα. Καθ' ὅσον ἀφορᾷ τὴν πρωτεύουσαν ἀρκεῖ νὰ πληροφορηθῆ τις περὶ τῶν εἰσπράξεων τοῦ σιδηροδρόμου ἐκ τῶν συνεχῶς ἀπερχομένων χάριν διασκεδάσεως εἰς τὸ Φάληρον, ἵνα ἐννοήσῃ ὅτι μέγιστον μέρος τῶν κατοίκων τῆς πρωτεύουσας δὲν στεροῦνται τῶν μέσων νὰ πληρῶνται ἀπαξ τοῦλάχιστον τῆς ἐβδομάδος ἐν λουτρῶν. Ἐξ ἀγνοίας βεβαίως τῶν ἀναγκαίων περὶ ὑγιεινῆς γνώσεως, δὲν ἐκτιμᾶται ἐν γένει παρ' ἡμῖν ἐν ὅλῃ αὐτῆς τῇ σπουδαιότητι ἢ ἀνάγκῃ τῆς καθαριότητος ὑπὸ ὑγιεινὴν ἐποψιν. Μὴ δυνάμενοι νὰ εἰσέλθωμεν ἐνταῦθα εἰς λεπτομερείας ἐπιστημονικὰς, σημειοῦμεν μόνον ὅτι ἢ ἐπιδερμὶς ἀνάγκη νὰ τηρῆται καθαρὰ ὅπως ἐκ πληροῦ διὰ τῶν πόρων τὰς οὐσιώδεις αὐτῆς φυσιολογικὰς ἐνεργείας. Ὁ σάπων, τοῦ ὁποῦ τὴν ἔλλειψιν ἀτελῶς ἀνεπλήρουν οἱ ἀρχαῖοι διὰ τοῦ ἐλαίου, εἶναι μετὰ τὸ ὕδωρ τὸ πρῶτιστον καθαρτικὸν μέσον. Ἡ πλύσις διὰ τοῦ ὕδατος καὶ τοῦ σάπωνος διατηρεῖ ἐλευθέραν τὴν ἐνεργεῖαν τῶν οὐσιωδестάτων εἰς τὴν ζωικὴν οἰκονομίαν φυσιολογικῶν τῆς ἐπιδερμίδος λειτουργιῶν. Πολλὰ χρόνια νοσήματα δὲν ἔχουσιν ἄλλην ἀρχικὴν αἰτίαν ἢ τὴν ἐνεκεν ἐλλείψεως τῆς δεούσης καθαριότητος ἀτελῆ ἐνεργείαν τῆς ἐπιδερμίδος.

Τάναπαλιν δὲ ἡ ἄκρα καθαριότης εἶναι οὐ μόνον ἄριστον ὑγιεινὸν μέσον, ἀλλὰ καὶ προφυλακτικὸν μέσον ἀπὸ πλείστων ἐπικρατουσῶν ἐπιδημιῶν. Ὁ ἐν Αἰγύπτῳ διακριθεὶς γάλλος ἰατρός Clot-Bey ἐν τῷ *Περὶ Παρώλου* ἀξιολόγῳ αὐτοῦ συγγράμματι ἀναφέρει τὴν ἀξιοσημειώτον παρατήρησιν, ὅτι κατὰ τὴν ἐν ἔτεσι 1834 καὶ 1835 ἐν Αἰγύπτῳ ἐπικρατήσασαν πανώλην οἱ τῶν δημοσίων θαλανείων θεράποντες ἔμειναν γενικῶς ἀπρόσβλητοι ἀπὸ τῆς φοβερᾶς ἐκείνης ἐπιδημίας. Ὅπως δὲ κατ' ἀξίαν ἐκτιμῶμεν τὴν παρατήρησιν ταύτην αὐτόπτου καὶ σπουδαίου μάρτυρος οἷος ὁ ἰατρός Clot-Bey, σημειωθῆτω περὶ τῆς σφοδρότητος τῆς ἐπιδημίας ἐκείνης ὅτι ἐκ τῶν 240,000 κατοίκων, οὓς εἶχε τότε τὸ Κάιρον, προσεβλήθησαν ὑπὸ πανώλους οἱ ἡμίσεις, ἐκ τούτων δ' ἀπεβίωσαν τὸ τρίτον, ἦτοι 40,000.

Ἄλλ' ἡ διάδοσις τῆς χρήσεως τῶν λουτρῶν ἔχει στενὴν σχέσιν ἀφ' ἑνὸς μὲν πρὸς τὸ παράδειγμα τῶν ἀνωτέρων τῆς κοινωνίας τάξεων, αἵτινες ἀνεπαισθήτως ἐξασκοῦσι μεγάλην ἐπὶ τῶν λοιπῶν ἐπιρροὴν εἰς ὅλα τὰ ζητήματα τῆς βιωτικῆς, ἀφ' ἑτέρου δὲ εἰς τὴν οἰκονομικὴν τῶν μέσων καὶ κατωτέρων τάξεων εὐεξίαν. Ὅσον ἀφορᾷ ἰδίως τὰς τελευταίας, ὁ διοργανισμὸς εὐθηνῶν συστήματος δημοσίων θαλανείων ἀπασχόλησεν ἰδιαιτέρως τὰς προοδευτικὰς κοινωνίας. Ἐν Ἀγγλίᾳ π.χ. τὰ διὰ τοὺς ἐργατικούς πληθυσμούς θαλανεῖα εἶναι οὕτω πως ὀργανωμένα, ὥστε δύναται κατ' ἐκλογὴν ὁ ἐργάτης νὰ λουσθῇ εἰς χλιαρὸν ὕδωρ εἴτε ἀντὶ 40 λεπτῶν εἴτε ἀντὶ 30. Ἐν δὲ τῇ Γαλλίᾳ ἀπὸ ἐνὸς φράγκου κατέβη θαμητὸν ἢ τιμὴ τοῦ λουτροῦ εἰς 75,60 καὶ 45 λεπτά. Ἐὰν συγκρίνη τις τὸ Ἀγγλικὸν πρὸς τὸ Γαλλικὸν σύστημα, οὐδεμίαν ἀμφισβόλια ὅτι τὸ πρῶτον εἶναι μᾶλλον κατὰ σκοπὸν, ἂν καὶ ἐν Γαλλίᾳ ἢ (κατὰ τὸ 1850) κυβερνητικὴ συνδρομὴ 600,000 φράγκων ὑπὲρ τῆς ἰδρύσεως δημοσίων θαλανείων ἔπρεπε νὰ ἐνισχύσῃ πλείοτερον τὴν εὐθηνίαν. Ὅπως δὲ ἴσως ὑπὸ τὴν ἔποψιν τῆς διὰ τοῦ λουτροῦ κοινωνικῆς καθαριότητος ἡ Γαλλία ἐποίησατο μέχρι τῶν μέσων τοῦ παρόντος αἰῶνος ἀξιοσημειώτους προόδους. Ἀπὸ 500 δὲ τὸ ὅλον λουτήρων κατὰ τὸ 1816, οἱ Παρίσιοι τὸ 1850 ἠρίθμουν 4,064 λουτήρας ἀκινήτους, παραλειπομένων τῶν κινήτων οἵτινες τῷ 1832 ὑπελογίζοντο εἰς 3770, ἀπὸ 78 δὲ δημοσίων θαλανείων τῷ 1832, ἠρίθμουν 125 τῷ 1850.

Ἐν Ἀθήναις συνειθίζονται τριῶν εἰδῶν λουτρῶν. Τὰ διὰ τοῦ ψυχροῦ ὕδατος, τὰ δι' ὕδατος μετρίως θερμότητος, καὶ τὰ διὰ θερμοῦ ἀτμοῦ (bains d'étuve). Τὸ διὰ ψυχροῦ ὕδατος λουτρὸν, τὸ καλούμενον συνήθως παρ' ἡμῖν ψυχρολουσία, εἶναι εὐτυχές, ἂν καὶ εἰς μικρὰς ἐτιδικαστάσεις, νεωτερισμὸς ἐν Ἑλλάδι. Ἡ ψυχρο-

λουσία γίνεται διὰ διαφόρων τρόπων, ἦτοι δι' ἐπιρρίψεως ἐπὶ τοῦ σώματος ὕδατος ἐν εἰδει βροχῆς, διὰ καταλλήλων σπόγγων, κτλ. Τὸ ὕδωρ πρέπει νὰ ἔχη θερμοκρασίαν 9° ἕως 15° Ῥεωμέρου. Κάτωθεν τῆς θερμοκρασίας ταύτης τὸ ψυχρὸν λουτρὸν ἀποβαίνει ἐπικίνδυνον. Εἶναι δὲ τονικόν. Τὰ ψυχρὰ λουτρὰ εἰσῆχθησαν πρὸ πενήτηντα περίπου ἐτῶν ἐν Εὐρώπῃ, ἔνθα ἔλαβον μεγίστην διάδοσιν, χρησιμεύοντα οὐ μόνον ὡς μέσον καθαρότητος, ἀλλὰ καὶ ὡς μέσον ὑγιεινὸν καὶ θεραπευτικὸν κατὰ πολλῶν ἀσθενειῶν. Σήμερον ἡ ψυχρολουσία ὑπάρχει διαδεδομένη ἐν Εὐρώπῃ, ἰδίως κατὰ τὴν ἀνωτάτην κοινωνίαν, εἰς ἀμφοτέρω τὰ φύλα, καὶ ἀποτελεῖ τὴν βάσιν τῆς ἄκρας καθαριότητος, ἣτις χαρακτηρίζει τὴν κοινωνίαν ἐκείνην. Τῆς ψυχρολουσίας ἑναρξίς γίνεται ἐν Εὐρώπῃ ἀπὸ τῆς παιδικῆς ἡλικίας. Ἐπ' ἐσχάτων δ' εἰσῆχθη κανονικῶς καθ' ὅλον τὸν Πρωσσικὸν στρατόν. Ἡ ψυχρολουσία εἶναι ἀξιόλογον μέσον προφυλακτικὸν κατὰ τοῦ ψύχους. Ἰδίως δὲ εἶναι ὠφέλιμος εἰς τὸ εὐμετάβλητον ἡμῶν κλίμα, καὶ μάλιστα κατὰ τοὺς θερινοὺς μῆνας.

Ὅσον ἀφορᾷ τὰ ἕτερα τῶν παρ' ἡμῖν λουτρῶν, τὸ μὲν δι' ὕδατος μετρίως θερμότητος, ἦτοι ἀπὸ 20° ἕως 26° Ῥεωμέρου, γίνεται κατ' οἶκον ἢ ἐν τοῖς θαλανείοις ἐντὸς λουτήρων, εἶναι δὲ οὔτε τονικόν, οὔτε ὑποσθενικόν, ἀλλὰ κατ' ἐξοχὴν ὑγιεινὸν, καὶ ὠφελεῖ εἰς ὅλας τὰς κρᾶσεις. Τὸ λουτρὸν τοῦτο δίδει εὐκαμψίαν εἰς τοὺς μύωνας, εὐκολύνει μᾶλλον παντὸς ἄλλου λουτροῦ τὰς λειτουργίας τῆς ἐπιδερμίδος, καὶ ἀναπαύει ἰδίως τὸν ἀπὸ διανοητικῶν κόπων κεκμηκότα. Τὸ δὲ διὰ θερμοῦ ἀτμοῦ λουτρὸν εἰς θερμοκρασίαν 30° καὶ ἐπέκεινα Ῥεωμέρου, τὸ κοινῶς ἐνταῦθα καλούμενον *Τουρκικὸν λουτρὸν*, γίνεται ἐν θαλανείοις ἔνθα ὑπάρχουσιν ἐπὶ τούτῳ μακροστροφῶται αἰθούσαι, θερμαινόμεναι διὰ σωλῆνων ἐκπεμπόντων ξηρὸν ἢ ὑγρὸν ἀτμόν. Ὁ λουόμενος μένει γυμνὸς ἐπὶ ἡμίσειαν ἢ καὶ ἐπέκεινα ὥραν, καὶ λούεται διὰ τῆς ἐκρήσεως τοῦ ἀφθόνου ἰδρώτος, ἣν προκαλεῖ ἡ ἀτμώδης θερμότης τῆς αἰθούσης. Τὸ λουτρὸν τοῦτο θεωρεῖται παρ' ἡμῖν ἐν γένει ὡς ὑγιεινὸν ἢ ἀβλαβές, καὶ λαμβάνεται παρ' ἀνδρῶν καὶ γυναικῶν χάριν καθαριότητος· ὡς γνωστὸν δὲ, εἶναι σήμερον τὸ σύνθημα ἢ μᾶλλον τὸ μόνον λουτρὸν ἐν χρήσει παρὰ τοῖς Ὀθωμανοῖς ἀμφοτέρων τῶν φύλων, ἀφ' ὧν παρελάβομεν αὐτό. Πλὴν τὸ λουτρὸν τοῦτο εἶναι ὑποσθενικόν, ἡγουν ἐξασθενεῖ τὸν λαμβάνοντα αὐτό, χρησιμεύει δὲ εἰς εἰδικὰ μόνον παθολογικὰς περιστάσεις ὡς μέσον θεραπείας κατὰ τὴν ἐκτίμησιν εἰδήμονος ἰατροῦ. Εἰς τοὺς ὑγιεῖς ὅμως τῶν ἀνθρώπων οὐδεμίαν δύναται νὰ ἐπιφέρῃ ὠφέλειαν, ἀλλὰ μᾶλλον βλάβην. Δύναται δ' ἐνίοτε ν' ἀποβῇ καὶ λίαν ἐπικίνδυνον, προκαλοῦν φλό-

γωσιν, ῥῆξιν ἀνευρύσματος, ἀποπληξίαν κτλ.

Ἰδιαιτέρα ἀπαιτεῖται μνεῖα διὰ τὰ πολλοὺς μῆνας τοῦ ἔτους διακροῦντα θαλάσσια λουτρά, τῶν ὁποίων ἡ μεγάλη παρ' ἡμῖν χρῆσις συνδέεται πρὸς τὴν μεγάλην ἔκτασιν τῶν ἡμετέρων παραλίων. Σημειωτέον δὲ ὅτι διὰ τοὺς πλείστους τῶν παραθαλασσιῶν συμπολιτῶν ἡμῶν, τὰ θαλάσσια ταῦτα λουτρά εἶναι τὰ μόνα ὧν ποιοῦσι χρῆσιν, ἐξασκοῦντα σπουδαίαν καὶ ἀρίστην ἐπὶ τῆς υγιείας αὐτῶν ἐπιρροήν. Ὁ διάσημος Michelet ἐν τῷ *Περὶ Θαλάσσης* συγγράμματι αὐτοῦ θεωρεῖ αὐτὰ ὡς ἀσφαλὲς μέσον ἀναγεννήσεως τῆς ἀνθρωπότητος, ἀποδίδει αὐτοῖς τὴν ἠθικὴν καὶ τὴν φυσικὴν τῶν Ἀγγλων εὐρωστίαν, ῥητῶς δ' ἀναφέρει τὰ ἐν τῇ Ἑλληνικῇ θαλάσῃ λουτρά ὡς τὰ ἄριστα. Ἀπ' ἀρχαιοτάτων χρόνων τὸ παραθαλάσσιον καὶ ναυτικώτατον ἔθνος τῶν Ἑλλήνων ἐποίει τῶν θαλασσιῶν λουτρῶν χρῆσιν, μεγίστην ἐξακολουθῶντων ἐπιρροὴν εἰς τὴν ἀνάπτυξιν τῆς εὐρωστίας καὶ τῆς καλλονῆς αὐτοῦ, διὸ καὶ ἐμυθολογήθη παρὰ τῶν ἀρχαίων, ὅτι ἡ Ἀφροδίτη ἐξῆλθεν ἐκ τοῦ θαλασσίου ἀφροῦ. Ἡ Ναυσικάα λουομένη ἐν τῇ θαλάσῃ μετὰ τῶν θεραπεινίδων αὐτῆς δίδει εἰς τὰς ἑλληνίδας κυρίας τὸ ἄριστον δίδαγμα πρὸς συντήρησιν καὶ ἀνάπτυξιν τῆς ἑλληνικῆς καλλονῆς. Ἀναντίρρητον φαίνεται ἡμῖν, ὅτι τὰ θαλάσσια λουτρά εἶναι ἐξόχως τονικά. Τὸ θαλάσσιον ὕδωρ περιέχει ἐν διαλύσει διάφορα ἄλατα καὶ διαφόρους ὀργανικὰς ὕλας, τῶν ὁποίων τὰς τονικὰς ιδιότητας κατέδειξεν ἡ πείρα. Αἱ τονικαὶ αὗται τοῦ θαλασσίου ὕδατος ιδιότητες ἐπιτείνονται διὰ τῆς ψυχρότητος αὐτοῦ καὶ διὰ τῆς συνεχοῦς ἀνανεώσεως τοῦ ἐν αὐτῷ ἀτμοσφαιρικοῦ ἀέρος, τῆς προκαλουμένης ἐκ τῆς κινήσεως τῶν κυμάτων. Εἰς ταῦτα προσθετέα καὶ ἡ ὠφέλεια ἢ προκύπτουσα ἐκ τῆς ἐν τῷ ὕδατι κινήσεως καὶ ἀσκήσεως τοῦ λουομένου. Ἐνοεῖται ὅμως, ὅτι τὰ γενικῶς ὠφέλιμα ταῦτα λουτρά, δύνανται νὰ ὦσιν ἐπιβλαβῆ εἰς τινὰς κράσεις, πρέπει δὲ νὰ γίνωνται μεθ' ὄλων τῶν προφυλακτικῶν τῆς υγιεινῆς κανόνων, ὧν οὐσιωδέστατος εἶναι νὰ μὴ παρατείνηται ἐν γένει τὸ θαλάσσιον λουτρὸν ἐπέκεινα τῶν πέντε λεπτῶν τῆς ὥρας. Εἰς τὰ θαλάσσια λουτρά καὶ ἐν γένει εἰς τὰς σκολίας, ἀς παρέχει ἡ ἀφθονία τοῦ θαλασσίου ὕδατος, ἀποδοτέα ἢ παρατηρουμένη σχετικῶς πρὸς τοὺς λοιποὺς τῆς Ἑλλάδος κατοίκους ἀνωτέρα καθαριότης τῶν νησιωτῶν ἡμῶν. Παροιμιαία οὕτω κατέστη δικαίως ἡ ἄκρα τῶν σωμάτων, τῶν ἐνδυμάτων καὶ τῶν οἴκων καθαριότης παρ' Ἑδραίοις καὶ Σπετσιώταις.

Ὁρος ἀναπόφευκτος τοῦ διὰ τοῦ λουτροῦ καθαρισμοῦ τοῦ ἀνθρώπινου σώματος ὑπάρχει ἡ καθαριότης τῶν καλυπτόντων αὐτὸ ἐνδυμάτων, καὶ ἰδίως τῶν ἐπὶ τῆς σαρκὸς αὐτοῦ πανικῶν.

Ἡ μεγίστη, ἡ πρωτίστη, ἡ καλλίστη τοῦ ἀνδρὸς καὶ τῆς γυναικὸς πολυτέλεια εἶναι ἡ τελεία καθαριότης, ἡ ἄσπιλος λευκότης τῆς πανικῆς ἐνδυμασίας. Δυστυχῶς ὀλίγοι εἰσὶν εἰσέτι οἱ ἐνοουντες παρ' ἡμῖν, καὶ εἰς αὐτὰς τὰς μόλις ἤδη μορφουμένας ἀνωτέρας τάξεις, τὴν ἀπαράμιλλον εὐγένειαν καὶ χάριν τοῦ εἶδους τούτου τῆς κομψότητος. Οἱ παρ' ἡμῖν κομφοὶ ἀμφοτέρων τῶν φύλων ἐκλαμβάνουσιν ὡς κομψότητα τοὺς ἐπιδεικτικοὺς συρμούς τῶν ἐξωτερικῶν ἐνδυμάτων. Ἴνα λάβῃ ὅμως ἡ κοινωνικὴ καθαριότης τὰς κανονικὰς αὐτῆς διαστάσεις, προϋποτίθεται πάντοτε ἡ ὑπαρξὶς ἀναλόγου ποσότητος ὕδατος εἰς χρῆσιν τῶν ἀνθρωπίνων πληθυσμῶν, ἰδίως τῶν ἐν ταῖς πόλεσι. Ἡ ἔποψις ἰδίως τῆς καθαριότητος τῆς ἐνδυμασίας, ἥτις ἐν Ἀθήναις τοῦλάχιστον ἀπαιτεῖ ἀληθῶς οὐχὶ σμικρὰν δαπάνην, συνδέεται πρὸς τὸν ὄργανισμὸν δημοσίων *πλυντηρίων*, τὰ ὁποῖα ὡς ἄμεσον σκοπὸν πρέπει νὰ ἔχωσιν, ὡς καὶ τὰ βαλανεῖα, τὴν εὐθνήϊαν, χάριν ἐπίσης τοῦ πολλοῦ κόσμου.

Τὸ δημόσιον πλυντήριον περιλαμβάνει ὅλας ἐν γένει τὰς ἐργασίας ἀπὸ τοῦ πρώτου καθαρισμοῦ μέχρι τῆς στεγνώσεως τῶν ἐνδυμάτων. Ὅσον περισσότερον πεσπυκνωμένοι εἶναι οἱ πληθυσμοὶ, τόσῳ μᾶλλον ἀναφαίνεται ἡ ἀνάγκη τῶν κοινῶν πλυντηρίων. Τοιοῦτοτρόπως ἐν Παρισίοις κατηρτίσθη ἑταιρία εἰς ἐπέκτασιν καὶ τελειοποίησιν τοῦ ὄργανισμοῦ αὐτῶν. Ἀπὸ τοῦ 1848 δὲ ἐσχηματίσθησαν 172 πλυντήρια περιέχοντα 8,244 θέσεις, ἐκάστη τῶν ὁποίων μισθοῦται ἡ δι' ὀλόκληρον ἡμέραν ἀντὶ λεπτ. 40, ἡ δι' ἡμίσειαν (λεπτ. 20), ἡ καθ' ὥραν (λεπτ. 5). Καὶ τὸ μὲν ψυχρὸν ὕδωρ δίδεται δωρεάν, τὸ δὲ θερμὸν ἀντὶ 5 λεπτ. τὰς 12 λίτρας. Τὰ λοιπὰ ἀνήκουσιν εἰς τὰς λεπτομερείας. Τὸ ἀποτέλεσμα εἶναι, ὅτι ὁ ἐργάτης δύναται νὰ εἶναι καθαρῶτατος διὰ δαπάνης 3½ φρ. κατὰ μῆνα εἰς τὴν ἐνδυμασίαν του καὶ ὅτι ἡ δαπάνη αὕτη ἐλαττοῦται εἰς τὰ ½ ἀν πλῆνη ἢ σύζυγός του· μὴ λογιζομένου δὲ καὶ τοῦ χρόνου τῆς ἐργασίας ταύτης, ἢ ἐν λόγῳ μηνιαία δαπάνη καταπίπτει ἔτι μᾶλλον εἰς 85 λεπτά κατὰ μῆνα.

Ἐδώκαμεν ὡς ἐν σχεδιαγραφῆματι γενικὰς τινὰς ἰδέας περὶ καθαριότητος. Περαινοῦντες δὲ τὸν λόγον ἐκφράζομεν τὴν πεποίθησιν, ὅτι ὡς ἐπὶ παντὸς ἐκπολιτευτικοῦ ζητήματος βλέπομεν τοὺς φίλους συμπολίτας καθίζοντας θήματι γοργῶ εἰς τὸ μέγα καὶ καλὸν τοῦ πολιτισμοῦ στάδιον, οὕτω καὶ ἐπὶ τοῦ προκειμένου θέματος ἔχομεν δι' ἐλπίδος, ὅτι ἡ κοινωνικὴ ἀνάγκη τῆς καθαριότητος ταχέως θέλει ἐκλύσει τὸ ζωηρὸν αὐτῶν ἐνδιαφέρον, καὶ ὅτι τὸ παράδειγμα ὅπερ πρῶτοι καὶ κατὰ τοῦτο ἔδωκαν εἰς τὸν πεπολιτισμένον κόσμον οἱ ἀθάνατοι πρόγονοι δὲν θέλει μείνει ἄγονον παρὰ τοῖς ἐπιγόνους.

ΓΕΩΡΓΙΟΣ Κ. ΤΥΠΑΛΟΣ.